

การบวชอยู่ที่บ้าน

[ชุดลอยกระทง อันดับ ๗๐]

พุทธศาสนิกชน

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังสี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ๆ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ๆ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้แล้วลุสเตร์จันาน ๆ
จะทุกข์ทนทั้งคนวัน	พิฆาตคนบมี่ประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ๆ
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ๆ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไฟศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปถพี ๆ

พ.ท.

๒๕๒๓

การบวชอยู่ที่บ้าน

[ชุดลอยปฐม อันดับ ๗๐]

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา

ชุด คู่มือพุทธศาสนา

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไชยา

๒๓ มีนาคม ๒๕๒๘

ศรัทธาบริจาค

ของ

คุณคำรณ รตะพิพัฒน์ และ คุณวิมล เจริญกุล

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๓,๕๐๐ เล่ม

๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๘

ถวายสักการะท่านอาจารย์ในโอกาสมีชนมายุ ๘๐ ปี

(สงวนลิขสิทธิ์)

๘ เป็นพระบ้าน.

เป็นพระบ้าน ฉันเห็นว่า ภาระมาก
ต้องเป็นครก เป็นสาก ก้นเต็มที
หนอนสังคม มีมา ทิ้งตาปี
ช่างเหลือที่ จะเป่าปัด ขจัดมัน.

ฉันทนเป็น พระบ้าน มานานแล้ว
ถ้าคิดไป ใจแฉ่ว ไม่สุขสันต์
มีแต่งงาน เตี้ยต่ำ ทำตะบัน
ก็ไม่เห็น มีวัน จะหมดไป.

๙ เป็นพระเมือง.

เป็นพระเมือง เรื่องมาก ด้วยอยากเด่น
ต้องเขม่น ก้นไป จนไหลหลง
ต้องแบกทรัพย์ แบกศักดิ์ แบกพรรคพงศ์
เพื่อการเมือง เรื่องณรงค์ ด้วยจงใจ.

งานใต้ดิน ใต้น้ำ ก็ทำเป็น
ถึงฆ่าเข่น ก้นพินาศ ไม่หวาดไหว
คอยแข่งกัน มิให้ใคร ดีกว่าใคร
ไม่เย็นใจ เย็นตัว มัวขึ้นลง.

พุทธทาส อินทนนท์

อนุโมทนา

การพิมพ์หนังสือธรรมะ อันเป็นธรรมทาน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะอย่างยิ่ง เช่นนี้ เป็นสิ่งที่ มี
เหตุผล และ การแก้การอนุโมทนา, จึงขออนุโมทนา.

คำว่า "ธรรม" เมื่อแปลคำเดียว มีความหมาย มาก
มาย นานาประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎ
ของธรรมชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการ ของเขา,
เมื่อความมีชีวิตอยู่ อย่างมีความสุข ทั้ง โดยส่วนตัว และ
ส่วนรวม, ทั่วโลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะ ไม่รู้ จัก สิ่งที่ เรียกว่า
ว่า ธรรมะ อย่างถูกต้อง ตั้งแต่เกิดแล้ว เพราะค่อย ๆ
เติบโตในโลกในกึ่งในระสอระบอบอันเกิดจากทวประพจน์
ผิดธรรมะ นั้นเอง. สังเกตว่า กาลสมัยใดคน ย่อมชอบ
คิดในระสอระบอบนั้น และเจริญเติบโตขึ้นคนกระ-
หับ มีชีวิตเป็นกึ่งในกึ่งนั้น ทั้ง เพื่อ ทั้ง ตัว. มนุษย์ใดสัก
ชีวิตสักใด คนหนึ่งชื่อว่า มี ตลอด มี ธรรมะ อัน ดี ใน
โลก แล้ว; ขอ แต่ ให้ มี หนังสือ สนทนากับ ใจ ให้ ได้ มี ที่ อยู่
ตลอด เวลา เป็น พอด แล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่ ของเขา มี อยู่
เพียง แต่ เขา หนังสือ สนทนา ความ ต้อง การ ของ ใจ เท่านั้น.

โลกส่วนใหญ่นี้ กำลังขาดอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

เขา มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำนะวิการ พิกขา เพื่อให้
 รับรู้รสสัมผัส รับรส อบอุ่น ถูกตัดต่อสัมผัสที่เป็นรส เพื่อมีชีวิตอยู่ได้
 อบอุ่น สดชื่น มีใช้ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำนะวิการ เป็น
 สื่อ ให้เราตราบเป็นอณูของอนันต อนันตวิการไม่สิ้น ไม่หมดที่
 เมื่อกันอยู่ โดยมากในโลกนี้คือขันธ์ ๕ ซึ่งกำลังขาด ขรรษะ.
 เขามองด้วยตาของเขาเองไม่ได้ ก็คือ ๖ แต่เขาสามารถควบคุม
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้สัมผัสโลก แต่ในลักษณะ "นิ"
 ละไม่สัมผัส เป็นภัยแก่เราได้ โดยอาศัย ขรรษะ นั่นเอง. ที่
 คนในโลก ทำได้เช่นนั้น โลกนี้ ก็เป็น โลกที่อบอุ่น อบอุ่นอยู่
 สบาย หรือเป็นโลกของพระศรีอารียเมตไตรย ที่นั่นมีทั้งที่นั่น
 ภาวนี เพราะเป็นโลกที่ ล้อมรอบ ไปด้วย ขรรษะ.

ทางโลก ๗๐๐ โลก ขันธ์ ๕ นั้น มีอยู่ ๗๐๐ โลกนั้น ๗๐๐ โลกนั้น
 คือ โลกนี้ ของโลกขรรษะ. การชดเชยให้ทุกคน ได้เห็นไปตาม
 ๗๐๐ ขรรษะ ย่อมเป็นกุศลอันใหญ่หลวง และสูงส่ง. พอได้
 การจัดการพิมพ์หนังสือ ขรรษะ ๗๐๐ โลกนี้แล้ว ๗๐๐ โลก
 โยชนได้มี ตมมตมมประ สอดคล้อง กับแก่ผู้ที่ยังไม่แล้ว ๗๐๐
 ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยทุกคนทุกคนได้. หันใจให้ของ
 โลกนี้ มีชีวิตอยู่ได้โดย เป็นอยู่อย่างนี้.

พุทธทาส อินทปัญโญ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์, เชียง

การบวชอยู่ที่บ้าน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวถึง ค่ຸมือหรือวิธีการศึกษา เกี่ยวกับการปฏิบัติ ต่อไปตามเดิม.

ขอซ้อมความเข้าใจว่า การบรรยายนี้ ไม่ได้กล่าวเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยละเอียดโดยเฉพาะ; แต่กล่าวในฐานะเป็นโครงของเรื่อง, เป็นเค้าโครงของเรื่อง, เป็นวิธีการที่จะศึกษาโดยเค้าโครงของเรื่อง, ส่วนรายละเอียดนั้นก็ไปหาศึกษาได้เอง เพราะมันยังมีมาก. แต่จะมีหัวข้อ

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา

ชุด ค่ຸมือพุทธศาสนา ครั้งที่ ๑๒

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไชยา ๒๓ มีนาคม ๒๕๒๘

บรรยายเฉพาะในวันนี้ ว่า การปฏิบัติที่เป็นการบวชอยู่
ที่บ้าน หรือจะเรียกสั้น ๆ ก็ว่าจะกล่าวเรื่อง การบวชอยู่
ที่บ้าน, ฟังดูก็แปลก.

ข้อนี้ก็มีเหตุผลที่จะกล่าว หมายความว่า บางคนมี
ความน้อยใจเสียใจ ว่าไม่ได้บวช เพราะว่าเป็นสตรีเพศบ้าง
หรือเพราะเหตุอย่างอื่น ๆ ทำให้ออกไปบวชไม่ได้ ต้องอยู่ที่
บ้าน ดังข้าง, หรือแม้แต่เขาบวชอย่างพรหมจารีณิกัน
๙ วัน ๑๐ วัน ที่จัดกันขึ้นทั่ว ๆ ไปในระยณะนี้ ก็ไปบวชไม่
ได้จึง ขอเสนอวิธีบวชชนิดที่อยู่ที่บ้าน เรียกว่า บวชอยู่
ที่บ้าน.

บางคนจะสงสัยว่า บวชทำไมอยู่ที่บ้าน? มันก็พอ
จะตอบได้ว่า เราทำอย่างเดียวกัน ในวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมาย
ของคำว่า บวช คือคำว่า ปพพชชา ซึ่ง แปลว่าบวช; ปพพชชา
นี้มัน แปลตามตัวหนังสือ ก็ว่า ไปหมดจากที่ควรไป, เว้น
หมดจากที่ควรเว้น ก็คือเว้นหรือไปเสีย จากการปฏิบัติ
หรือการเป็นอยู่ชนิดที่เป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นไปเพื่อความทุกข์
เราจะเว้นเสียโดยเด็ดขาด; **ไม่ทำในใจว่า อยู่ที่บ้านหรืออยู่
ที่วัด** แต่ว่าโดยแท้จริงก็อยู่ที่บ้าน แต่ไม่ต้องทำในใจว่าอยู่

ที่บ้านหรืออยู่ที่วัด, ทำในใจแต่การประพฤติปฏิบัติ ให้ตรงตามความหมายนั้นเท่านั้น คือว่าไปหมด เว้นหมดจากสิ่งทีควรเว้นควรไป ในทุก ๆ ระดับ.

หรือแม้ว่า เราจะอาศัยคำอีกคำหนึ่ง คือคำว่า **พรหมจรรย์** แปลว่า **การประพฤติประเสริฐ, ประพฤติอย่างพรหม** ก็ไม่ได้จำกัดว่า **ที่บ้านหรือที่วัดถ้าประพฤติได้ก็ประพฤติ**; อย่างจะถือศีลพรหมจรรย์อยู่ที่บ้าน ศีล ๘ ศีล ๑๐ นั้นก็ยังถือได้. คำว่า **พรหมจรรย์** นั้นมีความหมายว่า **การประพฤติอย่างเต็มที่หรือเคร่งครัด** ติดต่อกันเป็นระยะยาว เป็นการปฏิบัติตลอดชีวิต อย่างนี้ก็ยังได้, พุคกันง่าย ๆ ว่า **ประพฤติพรหมจรรย์ที่บ้าน** มันก็ยังทำได้.

ทีนี้เมื่อบุคคลบางคนไม่อาจจะออกไปบวช หรือว่าเป็นสตรีไม่อาจจะบวชเป็นภิกษุณี ก็เสียใจหรือน้อยใจอย่างนี้ก็มี, หรือด้วยเหตุอย่างอื่นออกไปบวชไม่ได้ อย่างนี้ก็มี, ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องน้อยใจ, **พยายามประพฤติปฏิบัติในธรรมะ** ซึ่งเป็นการปฏิบัติ ให้ดีที่สุด ให้สูงที่สุดตามที่จะทำได้ ก็จะเป็นการบวชอยู่ที่บ้าน, เรียกว่าบวชอยู่ที่บ้าน. ฟังดูให้ดี ๆ เพราะ **บวช** นั้นคือการเว้นเสีย

จากสิ่งที่ควรเว้น, พรหมจรรย์นั้นหมายถึงการประพฤติ
 ข้อนั้นอย่างจริงจังเคร่งครัด, แม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ
 ถ้าทำอย่างเคร่งครัดติดต่อกันจนตลอดชีวิต ก็เรียกว่าพรหม-
 จรรย์ได้เหมือนกัน. เดียวนี้เราจะถือเอาหลักปฏิบัติตามที่
 มีอยู่อย่างไรในพระพุทธศาสนานั้น เอามาถือไว้เป็นหลัก
 ปฏิบัติ ก็จะทำให้เกิดผลอย่างเดียวกัน กับพวกที่บวชออก
 ไปอยู่ที่วัด หรือไปอยู่ในป่า, และในบางกรณี บวชอยู่ที่
 บ้านจะทำให้ดีกว่าบางคนหรือบางพวก ที่ไปบวชเหลวไหล
 อยู่ที่วัด หรือแม้อยู่ในป่า. ด้วยเหตุนี้แหละพอที่จะกล่าว
 ได้ว่า เรื่อง สถานที่ นั้นก็ ไม่ได้สำคัญเด็ดขาด อะไรนัก,
 มัน สำคัญ หรือ เด็ดขาดอยู่ที่การประพฤติกระทำ มากกว่า
 ซึ่งขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจฟังให้ดี ๆ ว่า บวชอยู่ที่บ้านนั้น
 จะบวชกันได้อย่างไร?

หลักปฏิบัติในการบวชอยู่ที่บ้าน.

การบวชเพื่อบวชที่บ้านนั้น ก็ต้องอาศัยหลัก
 ธรรมะ ที่เป็นเนื้อแท้ หรือเป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนา
 ที่มีอยู่เป็นหลักชัดเจนตายตัว. ในที่นี้ จะเลือกเอามาสัก

หมวดหนึ่ง สำหรับยึดเป็นหลักปฏิบัติ, แต่ก็มีได้เลือกเอาหมวด เช่น อริยอัฏฐังคิกมรรค เป็นต้น นั้นมันเป็นหลักทั่วไป ที่วัดก็ได้ ที่ไหนก็ได้, จะเอาชนิดที่สูงขึ้นไป ละเอียดยกขึ้นไปกว่านั้น ก็คือหมวดธรรมที่มีชื่อว่า อินทรีย์ทั้ง ๕, อินทรีย์ทั้ง ๕ จำไว้ให้ดี.

อินทรีย์ทั้ง ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมာธิ บัญญา ๕ อย่างนี้ แต่ละอย่างเรียกว่า อินทรีย์. คำว่า อินทรีย์ แปลว่า สำคัญ ตั๋วการสำคัญ หลักสำคัญ หัวข้อสำคัญ, ธรรมะทั้ง ๕ ข้อนี้ จะมีอยู่ในการปฏิบัติทั่วไป, จะทำสมาธิ หรือเจริญภาวนาอย่างไร ก็ต้องทำให้มีอินทรีย์ครบทั้ง ๕.

ขอให้ฟังให้ดีว่า จะปฏิบัติธรรมะพวกไหนก็ตาม จะต้องปฏิบัติให้มีอินทรีย์ ในคำเหล่านั้น ครบทั้ง ๕ ที่เรียกว่า ๕, ๕ นี้ก็คือ สัทธา วิริยะ สติ สมာธิ บัญญา ดังที่กล่าวแล้ว.

๑. มีสัทธา - เชื่อในธรรม เป็นเครื่องดับทุกข์.

ข้อแรก คือ สัทธา แปลว่า ความเชื่อ บวชอยู่ที่บ้าน ก็มีความเชื่อในธรรมะนั้น ๆ ถึงที่สุด. เชื่อในอะไร?

ถ้าถามว่า **เชื่อในอะไร?** ก็คือ **เชื่อในธรรมที่เป็นเครื่อง**
ดับทุกข์ ที่รู้จักทั่วไป ก็เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ
 อริยอัฐยั้งคิกมรรค มีองค์ ๘ นี้ เป็นธรรมที่ดับทุกข์. เรา
 ได้ศึกษาแล้ว เห็นแล้ว **มีความเชื่อ** ว่าธรรมเหล่านี้ดับ
 ทุกข์ได้จริง หรือว่าธรรมเหล่านี้เป็นที่พึ่งได้จริง, เชื่อลง
 ไปเสียทีหนึ่งก่อน.

แล้วก็เชื่ออีกทีหนึ่ง คือ **เชื่อตัวเอง** ว่าตัวเองนี้
 สามารถที่จะปฏิบัติธรรมะเหล่านี้ ในเนื้อในตัวของตน
 มีความถูกต้องเหมาะสม ที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมะเหล่านี้,
 นี้ก็เป็นอีกเชื่อหนึ่ง รวมกันเป็น ๒ เชื่อ : เชื่อในสิ่งที่จะ
 ประพฤติปฏิบัติว่าดับทุกข์ได้, แล้วก็เชื่อว่า ตัวเองมีคุณ-
 ธรรมที่จะดับทุกข์เหล่านั้นได้อย่างเพียงพอ.

นี่ **มีศรัทธา** อย่างนี้ แล้วก็อยู่ที่บ้าน บวชอยู่ที่บ้าน
 มัน ก็พอที่จะทำให้เกิดอำนาจ เกิดกำลัง กำลังภายในก็ได้,
 ใช้กันอย่างนี้กับเขาบ้าง. เกิดอำนาจเกิดกำลัง ในการที่จะ
 ปฏิบัติธรรมะเหล่านี้ คือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลัก
 ทั่วไป; เช่นว่า **รับศีล** เอาไป ไปถือที่บ้าน ก็**ต้องทำให้**
เป็นศีลของบุคคลผู้มีศรัทธา อย่างแน่นแฟ้น แน่วแน่ โดย

เชื่อว่าศีลนั้นเป็นเครื่องดับทุกข์ได้, แล้วก็เชื่อว่าตัวเอง
สามารถรักษาศีลได้; ให้มีความเชื่ออย่างนี้เถิด ก็จะเป็น
ผู้มีศรัทธา, แล้วก็มีการเหมือนกับว่าเป็นผู้ประพฤติพรหม-
จรรย์อย่างยิ่ง มีความหนักแน่น จริงจัง เคร่งครัด ในการ
ปฏิบัตินั้น ๆ.

ที่นี้ก็ปล่อยให้ศรัทธานั้นแหละ ดำเนินไปตามที่
ควรจะมีในแต่ละวัน ๆ อำนาจของศรัทธา ทำให้มีการ
ประพฤติจริง ทำจริง ถึงที่สุด แล้วก็มีความตั้งใจ ที่เกิดมา
แต่ศรัทธานั้นมากมาย ประพฤติปฏิบัติได้เต็มที่.

เดี๋ยวนี้คนมีศรัทธากันแต่ปาก มีศรัทธากันแต่ผิว ๆ
ว่ามีศรัทธา มีศรัทธา แต่หาได้มีศรัทธาตัวจริงแท้จริงตาม
ที่กล่าวมานั้นไม่, คือไม่ได้เชื่อแม้ในพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ โดยแท้จริง, แล้วก็ไม่ได้เชื่อว่า ตัวเองจะสามารถ
ประพฤติปฏิบัติได้ ตามคำสอนเหล่านั้น. มาจัดการกันเสีย
ใหม่ มาชำระสะสางกันเสียใหม่; อยู่ที่บ้าน แต่ให้มีศรัทธา
เต็มเปี่ยมทั้ง ๒ ประการ คือมีศรัทธาในธรรมะ ที่จะประ-
พฤติดับทุกข์ได้จริง แล้วมีศรัทธาในตัวเอง, ตัวเองนั้น
แหละ ว่าสามารถที่จะปฏิบัติธรรมะเหล่านั้นได้, รวมกำลัง

กันเป็น ๒ ฝ่ายอย่างนั้นแล้ว ก็เป็นศรัทธาที่สมบูรณ์อยู่ที่บ้าน
ก็มีลักษณะอาการเหมือนบวชอยู่ที่บ้าน.

๒. มิวริยะ - มีความเพียรและกล้าหาญ.

ที่นี้ ข้อที่ ๒ มีวริยะ วริยะ แปลว่า ความเพียร
หรือ ความกล้าหาญ, บวกกันทั้งความเพียรและความกล้า
หาญเข้าด้วยกัน ก็เรียกว่า วริยะ, ยังมีศรัทธาในธรรมะ หรือ
ในตัวเองมาก่อนแล้ว วริยะก็จะเข้มแข็งถึงที่สุด; อาศัย
อำนาจของศรัทธา นั้นเป็นพื้นฐาน กระทำอย่างกล้าหาญ
อย่างพากเพียร ในสิ่งที่ควรจะทำ ทุกเรื่องไม่ว่าเรื่อง
เกี่ยวกับโลก หรือเกี่ยวกับเหนือโลก.

เรื่องที่เราจะต้องทำ ถ้ากล่าวกันแต่ใจความสรุป
สั้น ๆ แล้วก็จะ มีอยู่ ๔ ประการ ด้วยกัน คือมีความพากเพียร
กล้าหาญในการที่จะป้องกัน, พากเพียรกล้าหาญ ในการ
ที่จะสละ, พากเพียรกล้าหาญ ในการที่จะสร้างสรรค์, และ
พากเพียร กล้าหาญในการที่จะรักษา. คำ ๔ คำนี้มีความ
หมายคลุมหมดยุติในหน้าที่ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร,
ป้องกัน สละ สร้าง และรักษา.

(๑) ป้องกัน คือ ป้องกันไม่ให้สิ่งที่ไม่ควรจะเกิด จะมีนั้น เกิดมีขึ้นมา; เช่นศัตรูอย่างนี้ เราต้องใช้การป้องกัน ไม่ให้เกิดไม่ให้มีขึ้นมา. กิเลสเป็นศัตรูร้ายกาจกว่าอะไรหมด ก็มีการป้องกันอย่างถูกต้อง, ราวกับว่าป้องกันข้าศึกอันใหญ่หลวง ไม่ให้เกิดขึ้นได้.

แล้วก็อันที่ (๒) สละที่เกิดขึ้นแล้ว; ถ้าสิ่งที่ไม่พึงปรารถนานั้นได้เกิดขึ้นเสียแล้ว ก็ต้องพากเพียร เข้มแข็ง กล้าหาญ ในการที่จะสละมันออกไปเสีย.

ที่นี้ก็มาถึงส่วนที่ (๓) ต้องสร้างสรรค์ ได้แก่งสิ่งที่ยังไม่มี ความดี ความงาม กุศล สุจริต ทุกอย่างทุกประการ ที่ควรจะมีในตน ที่มันยังไม่เคยมี ก็ต้องสร้างให้มีขึ้นมา, ด้วยอาศัยความเชื่อในสิ่งนั้นๆ และเชื่อตัวเอง ว่าจะปฏิบัติได้ ดังที่กล่าวมาแล้วในข้อศรัทธา ก็สามารถจะสร้างสิ่งที่ยังไม่มีในตน, ความดีหรือกุศลที่ยังไม่มีในตน ให้เกิดมีขึ้นมาในตน ให้จนได้, นี้เรียกว่าในทางสร้างสรรค์.

ที่นี้ (๔) ข้อสุดท้าย ที่สร้างสรรค์ขึ้นมาได้เท่าไรเพียงไร ต้องมีการรักษา, มีการรักษา หรือจะถึงกับพัฒนา

ให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นหน้าที่สุดท้าย คือรักษา. เหมือนกับว่าหาเงินมาได้ มันก็ต้องรักษาให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้อง, ให้ใช้จ่ายในลักษณะที่ถูกต้อง, ให้มีอยู่อย่างถูกต้อง.

เราอยู่ที่เรือน บวชอยู่ที่เรือน แต่มีวิริยะ : ความพากเพียร หรือกล้าหาญถึงที่สุด ในการที่จะ ป้องกัน ไม่ให้ความชั่วร้ายอกุศลบาปใดเกิดขึ้นในตน, ป้องกัน ได้เต็มที่. แล้ว ถ้ามีบาป มีอกุศล ที่ได้เกิดขึ้นโดยพลั้งเผลอ ก็จะไปเสีย อย่างเต็มที่, แล้วก็ สร้างที่มันยังไม่เกิด บุญกุศลความดีที่ยังไม่เกิด ก็สร้างให้เกิด, ทำให้เกิดขึ้นมา. ครั้นเกิดขึ้นได้แล้ว ก็รักษาให้เจริญรุ่งเรือง ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, นี้เรียกว่ามีวิริยะ อยู่ที่บ้านที่เรือน.

โดยมากไม่สนใจที่จะทำให้อำนาจจริง คือปล่อยไปตามบุญตามกรรม : แต่เดี๋ยวนี้เราต้องการจะเป็นผู้บวช จะเป็นนักบวชอยู่ที่บ้าน ก็จะต้องตั้งใจเป็นพิเศษ ในฐานะที่ว่า เป็นนักบวช ; แม้ว่าจะอยู่ที่บ้าน มีความระมัดระวัง ให้เกิดความถูกต้อง ในการที่จะ ป้องกัน หรือ สละ หรือ สร้าง หรือ รักษา ดังที่กล่าวแล้ว.

๓. มีสติ - ต้องใช้ในทุกระณิ.

ที่^{นี้} ขอดัดไป ก็คือ มีสติ, มีสติ สิ่ง^{นี้}ที่เรียกว่าสติ^{นี้} เป็นธรรมชาติพิเศษ, เป็นธรรมชาติจำเป็นสำคัญที่จะต้องใช้ในทุกระณิ; ช่วยจำข้อความ^{นี้}ไว้ให้ดีๆ ว่าธรรมชาติจะต้องใช้ทุกระณิไม่ว่าที่ไหน อย่างไร **ได้แก่สติ.** ทุกเรื่องมันต้องทำไปหรือเป็นไป ในความควบคุมของสติ; ถ้าไม่มีสติ มันก็ทำอะไรไม่ได้, แม้แต่จะลุกขึ้นยืนจะเดินไปมันก็ทำไม่ได้, มันก็หกล้มหลุกหลวนเซไป, แม้แต่จะรับประทานอาหาร ถ้ามันไม่มีสติ เคี้ยวมันก็บ่อนอาหารเข้าจุกไป, หรือว่าถ้าไม่มีสติ มันก็จะกินอาหารอย่างตะกละ อย่างที่เป็นกิเลส. ไปคิดดูเองก็แล้วกันว่า เรื่องอะไร ทุกเรื่องที่อยู่ที่บ้านที่เรือน นับตั้งแต่ว่าจะทำงานชั้นหยาบ ตักน้ำ ผ่าฟัน ล้างหม้อล้างไห ก็ต้องทำไปด้วยความรู้สึกที่เรียกว่าสติ. ถ้ามันเป็นเรื่องของกิเลสแล้ว ก็จะต้องระมัดระวังยิ่งขึ้น; ดังนั้น จึง มีหลักในชั้นสูงว่า มีสติในทุกผัสสะ, มีสติทุกผัสสะ.

สิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ ^{นี้} เข้าใจว่าคงจะเป็นที่เข้าใจกันอยู่แล้ว เพราะพูดมามากมายหลายสิบครั้งเต็มที่แล้ว. พุค

สรุปอีกทีหนึ่งก็ว่า เรา คนเรา^{นี้} มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 ๖ อย่าง ที่จะกระทบกันเข้ากับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏ-
 ฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่อยู่ข้างนอก ที่เป็นคู่กระทบ; เรียก
 ว่ามันมีคู่ติดต่อ หรือคู่กระทบ : ตา เป็นคู่กับรูป หูเป็นคู่
 กับเสียง จมูกเป็นคู่กับกลิ่น ลิ้นเป็นคู่กับรส ผิวนั่งเป็นคู่
 กับโผฏฐัพพะที่จะมากระทบผิวนั่ง; ^{นี้}เป็นฝ่ายกาย เป็น
 ฝ่ายรูปธรรม, คู่สุดท้ายเป็น ฝ่ายนามธรรม คือ ใจ ที่จะรู้
 สึกกระทบต่อความรู้สึกคิดนึกของใจ ที่เรียกว่าธรรมารมณ์.
 ใจ^{นี้}เป็นคู่กับธรรมารมณ์ จะต้องพบกันอยู่เสมอ คือมันคิด
 นึกรู้สึกได้, จะอาศัยความจำแต่หนหลัง ที่จำอะไร ๆ ไว้ได้
 มาก สิ่งเหล่านั้นก็จะมากลายเป็นสิ่งสำหรับคิดนึกรู้สึก^{นี้}
 แล้วก็กระทบใจ. ^{นี้}ก็เรียกว่ามีคู่กระทบ:—

ตาก็มีสิ่งสำหรับกระทบคือ รูป, หู ก็มีสิ่งสำหรับ
 กระทบคือ เสียง, จมูก ก็มีคู่กระทบ คือ กลิ่น, ลิ้น มีคู่
 กระทบ คือ รส, ผิวกาย ก็มีคู่กระทบ คือ โผฏฐัพพะ, ใจ
 ก็มีคู่กระทบ คือ ธรรมารมณ์, เป็นสิ่งที่อยู่กับ^{นี้}เนือกับตัว
 หรือเป็นเนือเป็นตัวของตนอยู่แท้ ๆ แต่แล้วคนก็ไม่รู้จัก.
 นี้พิจารณาตักันถึงขอนก่อนเถอะว่า มัน^{นี้}เป็น^{นี้}เนือ^{นี้}เป็นตัวของ

ตัวอยู่กับตัวแท้ ๆ; แต่คนก็ไม่รู้สึก ไม่รู้จัก ว่ามันมีอยู่
อย่างไร, ในฐานะอย่างไร.

ถ้าจะศึกษาธรรมะให้เป็นธรรมะกันจริงๆ แล้ว
จะต้องรู้จักสิ่งสำคัญ ๖ คู่^{นี้} ให้แจ่มแจ้งชัดเจนแน่นอน
รู้จักกันให้ทั่วถึงเกี่ยวกับเรื่องทั้ง ๖ คู่^{นี้}; **เพราะว่าอะไร ๆ**
มันก็สำเร็จมาจากอายตนะ ๖ คู่^{นี้}, หรือว่าโลก โลกทั้งโลก
มันจะมีปรากฏอยู่ได้ ก็เพราะว่าเรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.
ถ้าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็คือไม่มีอะไร, มัน
ก็คือไม่มีโลก ไม่มีอะไรทุกสิ่งทุกอย่าง. จงรู้จักสิ่งที่เรามี
สำหรับทำให้สิ่งต่าง ๆ มี และเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา
ก็เพราะสิ่งทั้ง ๖ ^{นี้}, สิ่งทั้ง ๖ ^{นี้} จึงอยู่ในฐานะสำคัญว่า ถ้า
จัดการกับมันถูก ก็ดีไป ถ้าจัดการกับมันผิด ก็เป็นเรื่องร้าย
เหลือที่จะร้าย ไม่มีอะไรจะร้ายยิ่งไปกว่านี้.

จึงขอชักชวน วิงวอนท่านทั้งหลายว่า **จงรู้จักสิ่ง**
ทั้ง ๖ คู่^{นี้} ให้ดีที่สุดในฐานะที่มันมีอยู่ในตัวเรา หรือมัน
เป็นตัวเราอยู่นั่นเอง. แล้วก็ มีสติเมื่อสิ่งนี้ทำหน้าที่ : มีสติ
เมื่อตาทำหน้าที่เห็นรูป มีสติเมื่อหูทำหน้าที่ได้ยินเสียง, มีสติ
เมื่อจมูกทำหน้าที่ดมกลิ่น, มีสติในเมื่อลิ้นทำหน้าที่ร่ำรส,

มีสติเมื่อผิวหนังทำหน้าที่กระทบกับสิ่งที่มากระทบผิวหนัง, และมีสติเมื่อใจทำหน้าที่กระทบกันเข้ากับธัมมารมณห์ คือ ความรู้สึกคิดนึก ให้อำนาจโดยประจักษ์ว่ามันเป็นอย่างใด แล้ว มันมีการกระทำสืบต่อต่อไปอย่างไร ซึ่งก็ควรจะทราบไว้ด้วย เหมือนกัน.

ยกตัวอย่างคู่แรก คือตากับรูป พอตากับรูปกระทบกัน มันก็เกิดวิญญาณทางตา คือการเห็นแจ้งทางตาขึ้นมา. นี้เรียกว่าวิญญาณทางตา ตากับรูปที่มากกระทบ และ วิญญาณทางตา มีอยู่พร้อมกัน ๓ อย่างนี้ในหน้าที่เดียวกัน, นั่นแหละเรียกว่าผัสสะ; ไม่ใช่เพียงแต่ตากระทบรูป นั่น มันพุดหยาบๆ เกินไป พุดตามพระบาลีที่ชัดเจนแล้ว จะต้อง มี ๓ เสมอ คือ มีอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และ วิญญาณ ที่เกิดออกมาจากอายตนะนั้นๆ, เหมือนอย่าง ในทางตา ดังที่กล่าวแล้ว พอตาเห็นรูป กระทบกับรูป ก็เกิดการเห็นทางตา. คือจักขุวิญญาณ, เลยได้เป็น ๓ อย่าง คือ ตา อย่างหนึ่ง รูป อย่างหนึ่ง จักขุวิญญาณ อย่างหนึ่ง, จักขุวิญญาณทำหน้าที่สัมผัสรูปทางตา นี้เรียกว่า จักขุสัมผัส, จักขุสัมผัส มีการสัมผัสทางตา ทางหู ทาง

จุก ทางล้น ฯลฯ ก็เหมือนกันแหละ มันมีอยู่ ๓ อย่าง
อย่างนี้ ทำหน้าที่รู้สึกอยู่ที่เรียกว่าผัสสะ.

ที่นี้ ผัสสะมีแล้ว เช่นผัสสะทางตา มีแล้ว มันก็
จะเกิดเวทนา คือความรู้สึกที่พอใจ หรือไม่พอใจ หรือ
เฉยๆ เป็นเวทนา ๓ อย่างขึ้นมา, เรียกว่าเวทนาที่เกิดมา
จากการสัมผัสโดยทางตา. นี้เวทนาเกิดแล้ว มันไม่หยุดอยู่
เพียงนั้น, มันให้เกิดขึ้นอื่นต่อไปอีก. ถ้าในขณะที่สัมผัสนั้น
เราเป็นคนโง่ คือ ไม่มีสติ หรือ ไม่มีปัญญาใดๆ ในขณะที่
ที่สัมผัสทางตานี้ มันก็เป็นสัมผัสโง่, มันก็ออกมาเป็น
เวทนาโง่ ที่ไม่มีสติควบคุม. มันก็ปรุงความคิดนึกต่อ
ไป คือ มีความยินดี เมื่อสัมผัสนั้นให้พอใจ, ยินร้าย โกรธ
แค้นขัดเคือง เมื่อสัมผัสนั้นไม่เป็นที่พอใจ, หรือ เกิดพะวง
หลงใหลอยู่ อยากจะรู้แต่ก็ไม่รู้ว่าอะไร อย่างนี้ เมื่อสัมผัส
นั้นมันไม่แสดงว่าเป็นที่พอใจ หรือไม่เป็นที่พอใจ เมื่อ
เวทนานั้นไม่ชัดเจนไป ว่าเป็นที่พอใจ หรือไม่เป็นที่พอใจ.

นี่มันเกิดโลภะ โทสะ โมหะ ขึ้นมาตรงนี้; ถ้า
รับเอาด้วยความพอใจ ก็เกิดโลภะ, รับเอาด้วยความไม่พอใจ
ก็เกิดโทสะ, รับเอาด้วยความไม่แน่ใจว่าพอใจหรือไม่พอใจ

ก็เกิดโมหะ. ถ้าเกิดโลภะ โทสะ โมหะ แล้วมันเกิดไฟเสีย
แล้ว นั้น.

ที่นี้มันก็จะเกิดสิ่งที่เรียกว่า ตัณหา คืออยาก
ต่อไป ในกรณีที่เกิดโลภะ คือเวทนาเป็นที่ถูกใจ เกิด
โลภะ มันก็เกิดตัณหา สำหรับจะได้ จะเอา จะมีไว้ หรือ
จะหาอีก; หรือถ้าหากว่ามัน เกิดโทสะ คืออารมณ์นั้น
ไม่น่าพอใจ, เกิดโทสะ มันก็เกิดความอยาก คือตัณหา อยาก
จะฆ่าเสีย อยากจะทำลายเสีย หรืออยากจะทำผลกัไสออกไปเป็น
อย่างน้อยตามแบบของโทสะ; ถ้าว่ามันไม่แน่ว่าอย่างไร
มันก็วนเวียนอยู่ที่นั่น เป็นลักษณะของโมหะ.

นี่มัน เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อย่างนี้แล้ว มัน
ก็คือ เกิดไฟ, เกิดไฟขึ้นในจิตใจ. ถ้ามีสติเสียแต่ในขณะที่
ผัสสะแล้ว มันไม่เกิดอย่างนี้ มันกลายเป็นเกิดอีกทาง
หนึ่ง คือทางที่ให้เรา นี้อะไรนะ, นี้อะไรนะ, ควรทำ
อย่างไรนะ, นี้ควรทำหรือไม่ควรทำ. ควรทำอย่างไร ก็ทำ
ไปตามที่ควรจะทำ, ไม่มามัววินตียินร้ายโกรธแค้นขัดเคือง
อะไรอยู่ มันก็เลยไม่เกิดไฟ ไม่เกิดทุกข์. นี่เพราะอำนาจ
สติแท้ๆ ที่ป้องกันไว้ไม่ให้เกิดไฟขึ้นมา ในเมื่อมีการ
กระทบทางผัสสะ.

เมื่อมีตัณหาเป็นความอยากแล้ว มันก็ **ปรุงต่อไป** เป็นอุปาทาน คือผู้อยาก. ความรู้สึกอยาก มันก็จะปรุงให้เกิดความรู้สึกว่า มีผู้อยาก ซึ่งเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น ไม่ใช่ตัวตนอะไร; พอมีผู้อยากแล้ว มันก็ถึงที่สุดแล้ว ที่มันจะเป็นเรื่องสำหรับจะเป็นทุกข์ธรรมดา คือมันมีความรู้สึกหนัก ด้วยความมีตัวตน ความมีของตน, และเมื่อมีตัวตนแล้ว มันก็มีอะไรเป็นของตน.

เมื่อเกิดตนขึ้นมาอย่างนั้นแล้ว เกิดตนในความรู้สึก ไม่ใช่ตัวจริงอะไร เพียงแต่ในความรู้สึกว่าตัวตน มันเกิดตัวตนอย่างนั้นแล้ว, มันก็เอาอะไรๆ มาเป็นของตน ทั้งภายนอกและภายใน; เช่น ยึดถือเอาความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นของตน มันก็หนักเท่าไร ทุกข์เท่าไร ร้อนเท่าไร. ที่นี้ ภายนอก มันก็ยึดถือเอา ทรัพย์สมบัติสิ่งของ บุตรภรรยาสามี เป็นต้นว่า เป็นของตน, มันก็หนักเท่าไร มันก็เลยหนักรอบด้าน หนักทุกทิศทุกทาง, เพราะมีอุปาทานยึดถือ โดยความเป็นของตนในสิ่งทั้งปวง. ^{๕๕}มันคือทำผิดเมื่อผัสสะ, ทำผิดเมื่อผัสสะ แล้วก็ ความทุกข์ มันก็เกิดอย่างนี้.

ถ้ามีสติเมื่อผัสสะ คือได้ศึกษาฝึกฝนมาดี มีสติมีปัญญา, แล้วก็มีสติมาทันเวลา ที่มันมีอะไรมากระทบตามันก็เป็นการกระทบที่ฉลาด, เป็นสัมผัสที่ฉลาด คือสัมผัสด้วยสติ มันไม่หลงปล่อยให้เกิดกิเลสเกิด, แต่มันกลับรู้ว่าควรทำอย่างไร แล้วมันก็ทำไปในทางที่ควรทำ ให้เกิดประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ไม่เกิดโทษ. ถ้าไม่มีสติ มันก็ไปเกิดกิเลส แล้วมันก็เกิดโทษ, มันเป็นได้อย่างหนึ่ง ๖ ทาง คือทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ, มีวิธีที่จะปรุงแต่งจนเกิดความทุกข์กันอย่างนี้.

นี่เป็นวิทยาศาสตร์ของธรรมชาติ เรื่องของความทุกข์, ในเรื่องของความทุกข์ ตามหลักแห่งพุทธศาสนา เป็นหลักวิทยาศาสตร์ตามธรรมชาติ ในพระพุทธศาสนา ว่ามีอยู่อย่างนี้. ความสุข และ ความทุกข์ มันเกิดขึ้น เพราะทำผิดหรือทำถูก ในขณะที่แห่งผัสสะ; มันไม่ได้เกิดมาจากผีจากเทวดา เคาระห์ โชค ดวงดาวอะไรที่ไหน. พระองค์จึงตรัสว่า มันไม่ได้เกี่ยวกับผลกรรมแต่ชาติก่อนด้วยซ้ำไป มันเกิดมาจากการกระทำผิดหรือกระทำถูก ที่นี้และเตี๋ยวนี

คือผัสสะ นั่นเอง. ^๕นี้เราก็มีผัสสะชนิดที่มีสติ, เราจึงต้องมีสติ เพื่อจะได้ควบคุมผัสสะ.

คำว่า สติ นั้นนะ มันประกอบอยู่ด้วยปัญญาเสมอ, คำว่า สติ นั้นต้องประกอบด้วยปัญญาอยู่เสมอ. สติ คือ ระลึกได้, ระลึกก็คือ ระลึกความจริงของความจริง ว่าเป็นอย่างไร นั่นคือปัญญา. สติখনเอาปัญญามาทันเวลา ที่มีการกระทบทางอายตนะนี้, มันก็รู้ว่าควรทำอย่างไร มันก็เลยทำไป ในทางที่ไม่เกิดทุกข์, ไม่เกิดความรัก ไม่เกิด ความโกรธ ไม่เกิดความเกลียด ไม่เกิดความกลัว ไม่เกิด ความอิจฉาริษยา ไม่เกิดความหึงความหวง ไม่เกิดความ อาลัยอาวรณ์, ไม่เกิดอะไรต่างๆ ที่เป็นที่ตั้งแห่งความทน ทุกข์ทรมาน, นี้เรียกว่ามีสติ.

บวชอยู่ที่บ้าน แต่มีสติอย่างนี้ ลองคิดดู กำหนด คุ; บวชอยู่ที่บ้าน โดยการมีสติอย่างนี้อยู่ที่บ้าน มันดีกว่า ที่บวชอยู่ที่วัดหลายๆ องค์ ที่ไม่ประสีประสาอะไร, ไม่รู้จัก แม้แต่ว่าสติคืออะไรด้วยซ้ำไป. ^๕นี่ขอให้สนใจว่า ที่บ้านก็ บวชได้, บวชได้อย่างยิ่ง ถ้ามีสติสมบูรณ์ ในลักษณะอย่าง ที่กล่าวมานี้.

เรามีหลักว่า ในขณะที่สัมผัส สัมผัสหรือกระทบ
ต้องมีสติ. เมื่ออะไรมากระทบจิตทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย ต้องมีสติ, ให้เป็นการสัมผัสสิ่งนั้น ๆ
ด้วยสติ ก็เรียกว่าสัมผัสด้วยวิชา, สัมผัสด้วยปัญญา มี
ความลึ้มหลึ้มตา ไม่หลับหูหลับตา มีการลึ้มหลึ้มตา ก็กระ-
ทำไปอย่างถูกต้อง ไม่ผิดพลาดใด ๆ ไม่อาจจะเกิดทุกข์ได้.
นี่เรียกว่า เราสัมผัสโลกด้วยสติปัญญาอยู่ทุกวัน ๆ ทุกวัน ๆ
ทุกวัน ๆ, สัมผัสโลก คือสิ่งทั้งปวงที่มากระทบ ด้วยสติ
ด้วยปัญญา อยู่ตลอดเวลา ก็ไม่เกิดความทุกข์.

บวชอยู่ที่บ้าน เป็นนักรบวชอยู่ที่บ้าน ทำได้อย่าง
นี้ ก็คือปฏิบัติสูงสุด ตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว.

นี่จำไว้ว่า ถ้าว่าทำผิดเมื่อผัสสะ คือเป็นสัมผัส
ด้วยความโง่ ด้วยอวิชา แล้ว ก็เกิดทุกข์; ถ้าสัมผัสด้วย
วิชา รู้จริงตามที่เป็นจริงอย่างไร เรียกว่า เป็นสัมผัสด้วย
วิชา แล้วก็ไม่เกิดทุกข์. ฉะนั้นอย่าได้มีการสัมผัสด้วย
ความโง่, อย่าได้มีการกระทบหรือรับอารมณ์ใด ๆ ด้วยความ
โง่. แต่ให้รับหรือ รู้สึกอารมณ์นั้น ๆ ด้วยสติด้วย
ปัญญา, และให้ฝึกฝนอยู่เป็นประจำ.

เรื่องนี้พูดมันก็พูดได้ และพูดง่าย; แต่พอถึง
 คราวที่จะทำ มันไม่่ง่ายนัก มันอาจจะพลั้งเผลอ หรือทำ
 ไม่ได้, ต้องมีความทุกข์กันเสียก่อน ตั้งหลายครั้งหลายหน
 แล้วจึงค่อยๆ ทำได้, จึงค่อยๆ ทำได้. นี่มันจึงจะสำเร็จ
 ประโยชน์ ค่อยๆ ทำได้. ฉะนั้น จะต้องฝึกฝนอยู่ให้ดี
 ที่สุด เหมือนที่เขาฝึกฝนอะไรๆ ที่เขาพอใจ; อย่างพวก
 ที่เล่นกีฬา เล่นศิลปะหาเงินหาทอง เขาฝึกเหลือประมาณ;
 เช่นว่าจะเตะตะกร้อลอดบ่วงได้ อย่างนี้ต้องฝึกเหลือประมาณ.
 นี้ก็เหมือนกันแหละ เราก็กฝึกเหลือประมาณ, ฝึกที่จะให้มี
 สติ ทุกครั้งที่ผัสสะ, แล้วถ้ามันล้มเหลว เผลอไป ก็
 ละอายๆ ละอายแก่ตัวเอง ว่าไม่สมควรแก่เราเลย ที่เป็น
 ผู้ไม่มีสติ ขาดสติ พลั้งเผลอจนเกิดความทุกข์. เราไม่ได้
 เกิดมาเพื่อความทุกข์ แล้วทำไมจึงมากลายเป็นมาเกิดเพื่อ
 ความทุกข์อย่างนี้ ก็เสียใจอย่างยิ่ง ละอายอย่างยิ่ง ทุกๆ
 คราวที่พลั้งพลาด เผลอไป จนเกิดความทุกข์, ไม่เท่าไรมัน
 ก็จะไม่เผลอ ก็จะเผลอน้อยเข้าจนไม่เผลอ.

อุปมาสมมติเหมือนอย่างว่า มันเดินตกลงง ตก
 ล่องที่นอกชาน หรือตกลงงที่ไหนก็ตาม, มันเดินไม่ดี ไม่

ดูให้ดี แล้วมันตกลง, เดินตกลง นั่นมัน **ทั้งเจ็บ** ด้วย
แล้วมัน **ทั้งน่าละอาย** ด้วย ใครเห็นก็ละอายเขา. ถ้าคอย
สังวรอยู่ว่า มันเจ็บด้วย มันละอาย, มันน่าละอายอย่างยิ่ง
ด้วย ก็ระวังตัวขึ้น เมื่อระวังตัวขึ้น มันก็ไม่ตกลงอีกต่อ
ไป, นี่แหละการที่ **จะมีสติอย่างดีที่สุด** ต่อสิ่งที่เรียกว่า
ผัสสะนั้น ต้องตั้งใจอย่างนี้ **ต้องอธิษฐานจิตอย่างดียิ่ง**
ที่จะไม่พลั้งเผลอ และกลัว ว่ามันเป็นทุกข์และ ละอาย
ว่ามันเป็นสิ่งที่น่าละอาย.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้สึกกันเสียทั้ง ๒ อย่าง หรือทั้งทุก
อย่าง, กลัวก็ไม่กลัว ละอายก็ไม่ละอาย มันก็เลยมีได้มาก
แล้วเป็นทุกข์อยู่ข้างใน; ก็เพราะว่าไม่มีใครรู้, แม้ที่ไม่มี
ใครรู้ แต่มันเป็นทุกข์อยู่ข้างใน. ก็ขอให้กลัวและให้ละอาย
อย่างยิ่ง, ยิ่งกว่าที่มันมาข้างนอก จนคนอื่นเขารู้หรือเขา
หัวเราะเยาะ.

นี่ **ผู้ที่มีธรรมะแล้ว** ก็ **จะต้องมีความกลัวและ**
ความละอายอย่างยิ่ง อยู่ประจำตัว, มีหิริ มีโอตตปปะ ใน
ธรรมะที่เป็นภายใน อย่างนี้แหละ มีประโยชน์ดียิ่งกว่าที่เป็น
ภายนอก เป็นเรื่องภายนอก; หมายความว่าที่ใคร ๆ เขา

รู้เขาเห็น ก็ยังไม่สำคัญเท่าที่ไม่มีใครรู้เห็น, เรารู้เห็น
ของเราแต่คนเดียว นี่มันสำคัญมาก, มันเสียหายมาก
มันเป็นสิ่งที่จะยอมให้มันขึ้นมาไม่ได้.

นี่ขอให้สนใจ มีสติเท่านั้นแหละ มันก็รอดจาก
ความทุกข์ในทุกกรณี, มันไม่สร้างความทุกข์ขึ้นมาได้, เป็น
เครื่องป้องกันไม่ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้ ไม่ต้องไปโทษผี
สางเทวดา ซึ่งเป็นความโง่อย่างยิ่งเพิ่มขึ้นอีกเรื่องหนึ่ง. มัน
โง่จนปล่อยให้ความทุกข์เกิดขึ้นแล้ว มันก็โง่หนึ่งแล้ว, ที่
มันก็ไปโทษผีสางเทวดา มันก็เป็นอีกโง่หนึ่ง มัน ๒ โง่
๓ โง่ซ้ำเข้าไป, แล้วมันก็น่าละอายสักเท่าไร ขอได้คิดดู.

ความสุข และ ความทุกข์เกิดขึ้น เพราะเราทำ
ผิดหรือทำถูก เมื่อมีผัสสะ ที่เรียกว่า ตามกฏอิทัป-
ปัจจยตา, มีพระบาลีตรัสไว้ ซึ่งควรจะนึกถึงด้วยเหมือน
กันเกี่ยวกับเรื่องนี้ ว่า สุขทุกข์ไม่ได้เกิดมาจากพระเป็นเจ้า,
สุขทุกข์ไม่ได้เกิดมาจากกรรมเก่า, และ สุขทุกข์ก็ไม่ใช่ว่าไม่มี
เหตุ, สุขทุกข์มีเหตุ เหตุนั้นก็คือ ทำผิดหรือทำถูกต้องกฎ-
อิทัปปัจจยตา. ถ้าทำผิดต่อกฏอิทัปปัจจยตาก็เกิดทุกข์ ถ้า
ทำไม่ผิดก็ไม่เกิดทุกข์ ทำผิดต่อกฏอิทัปปัจจยตา ก็ทำเมื่อ

มีอารมณ์มากกระทบนั่นเอง เมื่อมีผัสสะนั่นเอง เป็นเวลาสำคัญที่สุด ที่จะต้องประพฤติกให้ถูกต้องกฎอิทัปปัจจยตาแล้วมันก็ไม่เกิดความทุกข์.

นี่ ถ้าทำสติได้ อย่างนี้ แม้บวชอยู่ที่บ้าน ก็ดีกว่าพวกที่บวชอยู่ที่วัดเป็นไหน ๆ; นี่พูดอย่างนี้มันก็ชอบกลเหมือนกัน แล้วมันก็เสียงอยู่ว่าจะอันตราย. แต่ขอยืนยันว่า ถ้าบวชอยู่ที่บ้าน, แล้วทำได้อย่างนี้ ดีกว่าพวกที่บวชอยู่ที่วัดโดยมาก ที่ไม่ทำอย่างนี้, ที่ไม่ได้ทำอย่างนี้ บวชละเมอ ๆ อยู่.

๔. มีสมาธิ. มุ่งนิพพานเป็นอารมณ์.

ที่นอก ข้อต่อไปก็ว่า มีสมาธิ กำหนดไว้ให้ดี ๆ นะ. ข้อที่ ๑ มีสังขาร อย่างที่วามาแล้ว ข้อที่ ๒ มีวิริยะ ข้อที่ ๓ มีสติ ข้อที่ ๔ มีสมาธิ, มีสมาธิ.

สมาธิคืออะไร? ท่านบัญญัติความหมายไว้ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด เป็นสมาธิใหญ่หลวงมหาศาลเลย ว่าสมาธิคือ เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์, เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์. อตมามารู้สึกว่าบางคนฟังไม่ถูกถึงง ไม่รู้ว่า

อะไร. เอกัคคตาคิจตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ก็บอกเสียเลย
 ว่า เอกัคคตาคิจต คือจิตที่มีความคิดเพียงสิ่งเดียว มุ่งเพียง
 สิ่งเดียว ตั้งอยู่ในสิ่งเดียว; เอกัคคะ แปลว่า มียอดยอด
 เดียว, เอกัคคตาคิจต จิตที่มียอดยอดเดียว คือมันมุ่งอยู่ที่สิ่ง
 เดียว, นี้เรียกว่าเอกัคคตาคิจต, และมัน มุ่งต่อพระนิพ-
 พานเท่านั้น, ไม่มุ่งต่ออันอื่น ก็เรียกว่ามันมีนิพพานเป็น
 อารมณ์. เอกัคคตาคิจตที่มุ่งต่อพระนิพพานเป็นอารมณ์
 นั้นแหละคือใจความของสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ มันจะทำสมาธิ
 แบบไหน ก็แบบ ก็สืบแบบ ทำไปเถอะ ต่างๆ แปรลกๆ กัน,
 ใจความของมันมันก็อยู่ที่ ความมุ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์
 ของจิตที่ตั้งไว้ เป็นอารมณ์เดียว เป็นสิ่งเดียว.

จะพูดให้ง่ายที่สุดเดี๋ยวนี้ก็พูดว่า หวังพระนิพพาน
 เป็นอารมณ์อยู่ตลอดเวลา นั้นแหละ; เมื่อรู้จักพระนิพพาน
 พอสมควรแล้ว การที่หวังต่อพระนิพพานอยู่ตลอดเวลา
 นั้นแหละคือเอกัคคตาคิจต ที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์;
 อยู่ที่บ้านก็ทำได้, เมื่อกำลังเป็นทุกข์อยู่ แล้วก็ยิ่งชวนให้ทำ,
 เป็นทุกข์ด้วยเรื่องใด ๆ อยู่ ก็มุ่งต่อพระนิพพาน คือดับทุกข์
 เป็นอารมณ์. นี้โดยทั่วไปเราก็รู้ว่าเรามีชีวิตอยู่นี้ เพื่อจะ

บรรลุนิพพาน จิตจึงมุ่งจ้องจดจ่ออยู่แต่พระนิพพานเพียง
สิ่งเดียวเป็นอารมณ์, นี่คือความหมายของสมาธิ.

ที่^{๕๗}ที่เขาทำสมาธิอย่างนั้น สมาธิอย่างโน้น เป็น
ขั้นตอน ๆ หลาย ๆ ขั้นตอนนะ มันแยกซอยให้ละเอียด
แต่เมื่อรวมความหมดแล้ว มันมุ่งต่อนิพพานเป็นอารมณ์.
เช่นว่าสติกำหนดลมหายใจอยู่ ลมหายใจสั้น ลมหายใจยาว
ลมหายใจออก ลมหายใจเข้า ก็ตามเถอะ, ทำจิตให้เป็นสมาธิ
ด้วยการกำหนดอย่างนี้ แต่มันมีนิพพานเป็นอารมณ์ที่หวังอยู่
ข้างหน้า, คือทำสมาธินี้เพื่อจะดับทุกข์สิ้นเชิงในปลายทาง
ในจุดหมายปลายทาง, ทำเป็นสมาธิขึ้นมาแล้ว ก็ทำเป็น
วิปัสสนา, เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, แล้วก็เบื่อ
หน่ายคลายกำหนด ก็หลุดพ้น มีนิพพานเป็นอารมณ์.
ฉะนั้น ความหมาย^{๕๘}ที่ดีที่สุดแล้วว่า สิ่ง^{๕๙}ที่เรียกว่าสมาธิ^{๖๐}นั้น
คือเอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์.

ขอให้เราทุกคน ดำรงจิตไว้ในลักษณะอย่างนี้ ใน
ลักษณะอย่างนี้ คือว่ามีพระนิพพานเป็นที่หมาย มีพระ
นิพพานเป็นจุดหมาย, จะต้องถึงที่นั่นให้เร็วที่สุด โดย
เร็วที่สุดเท่าไรก็ยิ่งดี. นี่^{๖๑}คือสมาธิที่มีประโยชน์ สมาธิโดย

ความหมายที่แท้จริง ที่มันมีประโยชน์ คือความมุ่งต่อ
พระนิพพานเป็นอารมณ์; อยู่ที่บ้านนั้นแหละ ทำอะไร
ก็ทำไปเถิด แต่ข้อใหญ่ใจความนั้นไม่ลืม, ไม่ลืมนะ เรา
มีพระนิพพานเป็นที่จุดหมายปลายทาง, ทั้งหมดที่เราทำนี้
มันจะรวมกันเข้า แล้วก็ไปสู่จุดหมายปลายทางคือนิพพาน.

สมมติว่า จะทำนา มันก็หาข้าวให้ได้กินข้าว, ให้
ได้กินข้าวแล้วก็มีชีวิตอยู่ แล้ว ก็ทำพระนิพพาน ให้แจ้ง.
แม้แต่ทำสวน ก็ได้เงินมากินมาใช้, ก็เพื่อจะมีชีวิตอยู่ เพื่อ
จะทำพระนิพพานให้แจ้ง. จะค้าขายหรืออาชีพอะไรอยู่
ก็ตาม ต่อให้เป็นอาชีพตีบสามล้อ เหนือไหล่ท่วมตัวอยู่
ทั้งวัน ๆ มันก็สามารถจะมีเอกัคคตาจิตที่มีพระนิพพาน
เป็นอารมณ์ได้ โดยมุ่งหวังอยู่ว่า เราจะเลี้ยงชีวิตให้รอดอยู่
ได้ เพื่อทำให้ปรากฏเฉพาะซึ่งภาวะที่ไม่มีความทุกข์เลย.
ที่เรียกว่า นิพพาน คือชีวิตที่เยือกเย็น, ชีวิตที่เยือกเย็น
ไม่มีความทุกข์เลย เรียกว่านิพพาน เราจะมีที่นั่นเป็นจุด
หมาย. แม้ว่าจะทำงานอย่างต่ำ ล้างท่อถนน กวาดถนน
ตีบสามล้อ แจวเรือจ้าง ก็ยังสามารถที่จะมุ่งพระนิพพาน
เป็นอารมณ์ ว่าจะต้องได้พบกัน ในโอกาสข้างหน้า.

ที่^๕จะพูดให้^๕สิ้นสุดเสียเลยว่^๕ แม้เป็นคนขอทาน
 หนึ่งขอทานอยู่ ก็ยังทำได้ เตียว^๕นุกุยังต้องขอทาน ก็ขอทาน
 ให้ชีวิตมันรอด, ชีวิตมันรอดแล้วก็จะทำต่อไป, **ปฏิบัติมีสติ**
ระวังสังวรเรื่อยไป แล้วก็จะมึ^๕นิพพานเป็นจุดหมายปลาย
 ทางได้เหมือนกัน. นี้ไม่ใช่แต่เป็นชาวบ้านธรรมดาแหละ ;
 ให้เป็นขอทานอยู่ มันก็มีโอกาส ยังมี^๕ความหวัง ที่จะ
 มีสมาธิ; สมาธิ, สมาธิเรียกอย่าง^๕นี้ แปลว่า **เอกัคคตา**
จิต คือจิตดวงเดียว เตียว^๕โศต หนักแน่น มีพระนิพพาน
 เป็นที่หมาย. ฉะนั้นใครๆ ทุกคน ที่เป็นฆราวาสอยู่ จง
 ดำรงตนให้มีพระนิพพานเป็นที่หมาย เป็นจุดหมายปลาย
 ทาง ก็จะเรียกว่ามีสมาธิ เต็มตามความหมายของคำคำนี้.

มีสติเป็นเครื่องชักนำให้จิตมีสมาธิ, มีสติอย่าง
 ที่ว่ามาแล้ว ชักนำให้จิตมีสมาธิ. รู้สึกตัวอยู่ เมื่อแรก
 ระลึกได้ แรกระลึกถึงความจริงความรู้อะไรได้ นี้เรียกว่า
 มีสติ, ครั้นระลึกได้แล้ว รักษาความรู้นั้นไว้ให้ยู่ยาวไป
 ก็เรียกว่าสัมปชัญญะ. สติกับสัมปชัญญะนั้นมันเป็น
 คู่แฝดกัน; สติ คือความระลึกได้, สัมปชัญญะ คือความ
 รู้ตัว, คือรักษาความระลึกได้นั้นให้ยังคงอยู่. เช่น สติระลึก

ถึงความถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา แวบขึ้นมาได้, แล้ว
ก็รักษาไว้ นั่นก็คือสัมปชัญญะ; สติกับสัมปชัญญะก็ต้อง
ทำงานร่วมกันอย่างนี้. ฉะนั้นเราถ้ามีสติสัมปชัญญะ
แล้ว จะไม่ทำอะไรผิดพลาด จะทำอะไรถูกต้อง ได้รับ
ผลดีของสิ่งที่ต้องทำ.

ที่นี้ก็มีสมาธิ ก็หมายความว่า จิตมันมั่นคง ตั้ง
มั่น ขณะนั้นก็ไม่มีกิเลสรบกวน ขณะนั้นจิตก็ ว่องไว
ในการที่จะคิดจะนึก หรือจะทำหน้าที่ของจิต. คำว่า
ทำสมาธิ, ทำสมาธิ ไม่ใช่หมายถึงไปนั่งหลับตาตัวแข็ง
ที่ถือเป็นก่อนไม้, ไม่ใช่หมายความว่าอย่างนั้น, หมาย
ความว่า ทำทุกอย่างทุกทาง กล่อมเกลาจิตใจ ให้เป็นจิต
ที่มีจุดหมายเดียว อารมณ์เดียว ที่เรียกว่าเอกัคคตา,
แล้วมันก็ ปราศจากกิเลส แล้วมันก็เข้มแข็ง มันก็เข้มแข็ง
เพราะมันรวมแสงรวมกำลัง, แล้วมันก็ไวต่อหน้าที่ ของ
มัน. จิตมีหน้าที่คิด จิตที่เป็นสมาธิจะไวต่อการคิด, จิตที่
ไม่เป็นสมาธิมันงุ่มง่ามเคอะคะ มันคิดไม่ได้ หรือมันไม่ไว
ต่อการคิด. สมาธินั้นหมายความว่า จิตมีกำลังเข้มแข็งอยู่
ที่จุดเดียว ไม่มีกิเลสรบกวน แล้วก็ว่องไวในหน้าที่ที่จะคิด

จะนึก จะคิดจะนึก จะทำอะไรก็ตั้งใจ จะทำอะไรก็ตาม ;
ถ้าทำด้วยสมาธิมันทำได้ดี ทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ. ฉะนั้น
คนที่มีความที่จะต้องคิดจะต้องนึก จะต้องตั้งใจ จะ
ต้องสั่งงานผู้อื่น อะไรก็ตาม จะต้องทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ.

ที่นี้ก็ต้องฝึกให้เป็นสมาธิ มีสติชกหน่วงตั้งจิต
ให้ติดอยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ตามเวลาที่ต้องการจะทำ
อะไร, ตามเวลาที่ต้องการจะทำอะไร ทำด้วยสมาธิเสมอไป
คือว่า จะมีสมาธิจิตตั้งแต่ก่อนทำ แล้วก็เมื่อ กำลังทำและ
ทำเสร็จแล้วด้วย. ตั้งแต่ก่อนทำ ก็มีสมาธิในเรื่องนั้น,
กำลังทำ อยู่ก็มีสมาธิในเรื่องนั้น, ทำเสร็จแล้ว ก็มีสมาธิใน
เรื่องนั้น มันจะผิดได้อย่างไร. ลองคิดดูเถอะ มันไม่มีทางที่
จะผิดได้ มันมีแต่จะถูกถึงที่สุด.

ที่นี้เรา บวชอยู่ที่บ้าน ก็หาโอกาสที่จะฝึกสมาธิ
เวลาที่เอาไปใช้เหลือไหลเสียวันหนึ่ง ๆ ตั้งมากมาย ขอเปลี่ยน
เอามาทำสมาธิ, และ เมื่อกำลังทำการงานอยู่ ก็ทำสมาธิได้
โดยทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ ทำการงานอะไรอยู่ก็ตาม.

ถ้าว่าเป็นชาวนา กำลังไถนาอยู่, กำลังไถนาอยู่
เดินตามหลังควายอยู่ ขอให้จิตมันอยู่ตรงที่ปลายไถ ที่ตัดดิน.

เมื่อกำลังไถนาอยู่ จิตอยู่ที่ปลายไถ ที่มันแหลมที่มันตัด
ดินอยู่ตรงนั้นเรื่อยไป มัน ก็เป็นการทำสมาธิตลอดเวลาที่
ไถนา.

ถ้าทำสวน เมื่อเอาจอบพ่นดินลงไปกระทบดินยก
ขึ้นมาขึ้น ก็มีสมาธิอยู่ที่จอบมันตัดดิน.

เอาที่บ้านที่เรือนกันก็ได้, ที่บ้านที่เรือนกันก็ได้
งานอื่น ๆ นั้นมันมีค่า หรือว่ามันน่าดู. แต่เดี๋ยวนี้เราเอา
งานชิ้นต่ำสุดนะ ว่าถ้าเราจะต้องกวาดบ้าน กวาดพื้นบ้าน
หรือกวาดลานบ้าน; เมื่อกำลังกวาด อยู่เนี่ย ขอให้จิต
มันกำหนดอยู่ที่ปลายไม้กวาดที่จดดิน ทำอย่างนั้นไม่ยาก จิต
อยู่ที่ปลายไม้กวาด ที่จดดินอยู่เรื่อยไป ๆ กวาดเรื่อยไป, จิต
อยู่ตรงนั้นตลอดเวลา นี่เป็นสมาธิชนิดดี, เป็นสมาธิชนิดดี.

หรือว่าเมื่อล้างจาน, ล้างจานข้าว ก็ขอให้จิตมัน
อยู่ตรงที่ปลายนิ้วที่มันถูจาน; เมื่อล้างจานตามธรรมดา
สามัญ คนทั่วไปก็ต้องเอามือถูจาน ให้ปลายนิ้วที่ถูจานแตะ
จานอยู่ จิตกำหนดอยู่ที่ตรงนั้น จนกว่าจะล้างจานเสร็จ
ก็เป็นการทำสมาธิที่ดีที่สุด เมื่อกำลังล้างจาน.

ที่นี้เมื่อ **ล้างหม้อ** ล้างกระทะ ก็เหมือนกันแหละ ;
 เมื่อเอาอะไรมาถูหม้อถูกระทะอยู่ เครื่องถูหม้อนั้นแหละ เมื่อ
 มันจดยกกับหม้อ หรือจดยกกับกระทะ มีจิตอยู่ที่ตรงนั้นสิ
 คุณก็เป็นผู้สมาธิ เหมือนกับนั่งทำสมาธิอยู่ในป่าแหละ, แต่
 ว่าแต่วันทำสมาธิที่บ้าน.

ถ้าว่าจะผ่าฟัน เอ้า, **ผ่าฟัน** สมาธิอยู่ที่คมขวาน
 เมื่อไม่ฟัน มันกระทบนั้นแหละ. หรือเมื่อขวานกระทบ
 ไม่ฟัน, หรือเมื่อไม่ฟันกระทบขวาน แล้วแต่จะผ่ากันทำไหน.
 แต่ที่ตรงคมขวานที่ชำแรกไม้ออกไปนั้น จิตอยู่ที่ตรงนั้น.

ที่นี้ถ้าว่า **ขับรถยนต์** พุทสำหรับคนขับรถยนต์
 ให้จิตอยู่กับล้อรถที่แตะพื้นดิน, จิตอยู่กับล้อรถที่แตะพื้น
 ดิน เมื่อกำลังขับรถยนต์นั้นแหละจะเป็นสมาธิอย่างเลิศ.

ที่นี้ถ้าว่าเป็นหมอนวด ให้จิตอยู่ตรงปลายนิ้วที่
 กดลงไปนั้น, ปลายนิ้วที่มันกดลงไปลึกนั้น. จิตอยู่ที่
 ปลายนิ้วที่กดลงไปลึกนั้นแหละ ถ้าเป็นหมอนวด นี้มันก็ทำ
 สมาธิตลอดเวลาที่ทำการนวด นี้เรียกว่ามัน ทำได้ทุกอย่าง
 ทุกเรื่อง ของการงานที่มนุษย์จะต้องทำ.

ที่นี้ก็ทำทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน; เมื่อ
 ยืน เท้าแตะพื้นตรงไหน กำหนดตรงนั้น, เมื่อเดินก็
 เหมือนกัน มันจกลงไปแล้วมันยกขึ้นมา มันจกลงไปมันยก
 ขึ้นมา จิตอยู่ที่นั่น, เมื่อนั่งก็นั่งถูกที่พื้น โดยไม่ได้กำหนด
 อะไรอื่น กำหนดที่ก้นมันแตะพื้นนั่นแหละ มันก็เป็นสมาธิ.
 แต่เขามีอย่างอื่นหลายวิธี เช่นกำหนดลมหายใจ กำหนด
 พุทฺธอะไรก็ได้ แต่ที่แท้จริงแล้ว มันอยู่ที่สิ่งที่มันเป็น
 ธรรมดา เป็นเจ้าของเรื่อง.

ที่นี้จะพุดลงไปทำให้ถึงที่สุด อย่าหาว่าหยาบคาย
 ว่าเมื่อถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ก็มีจิตเป็นสมาธิ แน่วแน่อยู่
 ที่เมื่อก่อนอุจจาระมันออกมาอย่างถูกต้อง, ถ่ายปัสสาวะก็
 เหมือนกัน จะถ่ายด้วยสติ ด้วยสมาธิ. อย่าทำอย่างลวกๆ,
 เหมือนกับที่เขาทำกัน ถ่ายอุจจาระปัสสาวะอย่างลวกๆ ล้าง
 ก้นอย่างลวกๆ. เดียวนี้เมื่อดำรงกันนะมีสมาธิที่ปลายนิ้วที่
 ถูกัน มันก็เป็นสมาธิที่สมบูรณ์เหมือนกัน.

นี่เรื่องบวชอยู่ที่บ้าน เห็นไหมเล่า, พุดเรื่องบวช
 อยู่ที่บ้าน บวชแต่อยู่ที่บ้าน มีโอกาสที่จะทำ ประพฤติ-
 ธรรมในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ได้อย่างมากมาย : มีสติ

ประกอบกันอยู่กับสมาธิในทุกๆ อิริยาบถ, ทุกๆ การงาน; นับตั้งแต่ว่าไถนา สมาธิจิตอยู่ที่ปลายไถที่ตัดดิน, ถ้าพายเรือ จิตอยู่ที่ปลายพายที่มันแตะน้ำ, แจวเรือก็เหมือนกัน อยู่ที่แจวมันตัดน้ำ. นี่จะเป็นสมาธิจริง. สมาธิที่จะเอามาใช้เป็นประโยชน์อย่างอื่นได้ ทุกๆ ความหมาย ทุกๆ ชนิด.

๕. มีปัญญา - รู้ความจริงที่ควรรู้.

เอา ที่นี้ข้อสุดท้ายว่า มีปัญญา มีปัญญา. ข้อ ๑ มีศรัทธา, ข้อ ๒ มีวิริยะ, ข้อ ๓ มีสติ, ข้อ ๔ มีสมาธิ, ข้อ ๕ มีปัญญา. **ปัญญา** แปลว่า **ความรู้** คือ **รู้อะไรที่ควรรู้, รู้ความจริงที่ควรรู้, ความจริงที่ดับทุกข์ได้ นั้น เป็นความจริงที่ควรรู้.**

ขอให้รู้ความจริงนั้นอยู่ตลอดเวลา อยู่ตลอดเวลา ด้วยสติ, สติระลึกเอามา แล้ว สัมปชัญญะกำหนดเอาไว้, แล้วก็อยู่อย่างเป็นความรู้รอบ เป็นปัญญาอยู่ตลอดเวลา, อย่าให้เกิดการปรุงแต่งในจิต จนเกิดความคิดชนิด ตัณหา - ของกู. นี่คำพูดมันค่อนข้างจะหยาบคาย แต่มันจำเป็น

ว่าความคิดชนิดที่มีความหมายเป็นตัวกู หรือ เป็นของกู
นั้น เป็นความคิดผิด พร้อมทั้งจะทำให้เกิดความทุกข์
อย่างยิ่ง มันเป็นความคิดที่ผิด เป็นความรู้ที่ผิด เรียกว่า
เป็นความผิดนั้นแหละ.

ข้อบัญญัติต้องรอบรู้ รู้ที่ถูกต้อง มันรู้ทุกอย่างที่ควร
จะรู้, รู้ได้ทุกอย่างที่ควรจะรู้, แต่อย่าไปรู้ชนิดที่ว่าเป็นตัวกู
เป็นของกู เป็นตัวตน เป็นของตน. นี่มันก็เป็นของ
ละเอียดประณีตลึกซึ้งอยู่มาก, คือมันจะต้องรู้จักทำความ
ละเอียดประณีตในทางจิต; ความคิดมันปรุงแต่งกันได้
อย่างที่ว่ามาแล้วในเรื่องของผัสสะ. **ข้อ** เราอย่าให้ความคิด
หรือความรู้เกิดขึ้น มีความหมายเป็นตัวกูเป็นของกู.

ทำงานด้วยความรู้ยู่่ว่า ควรจะอย่างไร; พึง
ให้ตีๆว่า ถ้าทำงาน ทำงานอยู่ที่ออฟฟิศ หรือที่ไหนก็ตาม
จงทำด้วยสติปัญญาที่รู้ว่า ควรจะอย่างไร, แล้วระวังอย่า
ให้ความคิดประเภทตัวกู—ของกู, ทำเพื่อกู กูจะได้ กูจะ
อะไร, อย่าให้เกิดขึ้นมา. ความคิดความรู้สี่ประเภทตัวกู
—ของกูอย่าได้เกิดขึ้นมา, อย่าให้ความอยากจะได้ผลงาน
เร็วๆเกิดขึ้นมา, อย่าให้ความหวังจะได้ผลงานเร็วๆเกิดขึ้นมา,

นั้นเป็นของผิดทั้งนั้น อันตรายทั้งนั้น. มีแต่ความรู้ที่ถูกต้องว่า ทำอย่างไร, ทำอย่างไร, ที่ทำถูกต้องนั้นทำอย่างไร, แล้วก็สนใจทำแต่อย่างนั้น. นั่นแหละเรียกว่า **ทำงานอยู่ด้วยปัญญาอย่างยิ่ง** ไม่เกิดความผิดพลาด ไม่เกิดความหวัง ไม่เกิดกิเลสตัณหา ซึ่งมันเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความทุกข์.

ฉะนั้นเรามี **ความรู้ที่ถูกต้องเรื่องอิทัปปัจจยตา** ว่ามันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน, และว่า **ตถตา** มันจะต้องเป็นอย่างนั้น มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้. มีความรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา ตถตา เต็มที่ แล้วก็ทำงานอยู่, ส่วนความหวังความอยากว่าจะได้ผล, เอาผลมากินมาใช้กันให้สนุกสนานเริงร่าร่อยนั้น อย่าต้องมีเลย. ถ้ามีมันเป็นความคิดหรือความรู้สึกประเภทตัวกู—ของกู มันจะต้องเป็นทุกข์.

ข้อนี้ก็ **ในพระบาลีให้ตัวอย่างไว้อย่างดีที่สุด** ที่อาตมาก็เอามาเล่าบ่อยๆ ว่า **แม่ไก่ฟักไข่ให้ดักก็แล้วกัน ไม่ต้องคิดว่าลูกไก่จะออกมา,** นี่แม่ไก่จะฟักไข่ให้ถูกต้องตามวิธีของธรรมชาติ; จะเขี่ย จะกก จะกลับ จะทำให้อุ่นให้เย็นอะไรก็แล้วแต่ ให้มันถูกต้องตามวิธีของการฟักไข่, แล้วลูกไก่ก็จะออกมาเอง, โดยที่แม่ไก่ไม่ต้องหวังว่า ลูกไก่จะออกมา

ลูกไก่จิ้งออกมา. ถ้าแม่ไก่ตัวไหนมันหวังว่า ลูกไก่จิ้ง
 ออกมา, บ่นว่า ลูกไก่จิ้งออกมา, มันเป็นแม่ไก่บ้า มันใช้
 ไม่ได้. คนนั้นก็เหมือนกันแหละ จงทำงานให้ถูกต้องด้วย
 สติปัญญา เกี่ยวกับการกระทำนั้น โดยไม่ต้องมีความ
 คิดหวังเป็นตัวยุ— ของกู ว่าออกมา จงออกมา, จงได้มา
 จงได้กำไร, จงอย่างนั้นจงอย่างนี้ ซึ่งเป็นเรื่องตัวยุ— ของกู
 อย่างนั้นมันทำให้เป็นทุกข์เปล่าๆ แล้วมันก็ได้ด้วย
 แล้วมัน จะทำให้งานเสียก็ได้.

เดี๋ยวนี้เราสอนกันผิด ๆ อยู่บางอย่าง ที่ว่าให้ใช้
 ความหวังมากเกินไป; ที่จริง ถ้าความหวังมากเกินไป
 แทรกแซงเข้ามาในขณะทำงานแล้ว มันพุ่งชาน ทำไม่ได้
 ดี มันทำไม่ได้ถูกต้องอย่างดี, มันต้องให้เหลือไว้ มีแต่สติ
 ปัญญาว่าจะทำอะไรเท่านั้น ให้มีมากที่สุด, ให้ทำอย่าง
 ดี; ส่วนที่จะหวังผลอย่างนั้นอย่างนี้ อย่าให้มันเกิดขึ้นมา
 ในความคิด มันมาทำให้พุ่งชาน. ให้มีสมาธิแน่วแน่อยู่
 แต่ว่า ทำอย่างไร เรื่องนี้ทำอย่างไร, เรื่องนี้ทำอย่างไร.
 นั่นแหละเรียกว่ามี ชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตว่างจากความ
 คิดนี้กรู้สึกว่าตัวตนหรือของตน; ว่างจากความรูสึก

คิดนี้กว่าตัวกู — ของกู แล้วก็**เป็นจิตว่าง**แหละ **จะคิด**
อย่างไรก็ได้, จะคิดเรื่องจะทำให้ดีให้มัน**อย่างไรก็ได้**, แต่
 อย่าให้มัน**แลบเลยไป** ถึงว่าเพื่อตัวกู หรือของกู, กูจะเอา
 กูจะได้. พอความคิดเกิดขึ้นอย่างนั้นมันจะมีดี มันจะกลุ้ม
 มันจะร้อน มันจะเป็นทุกข์; นี้เรียกว่า**เคล็ด** หรือศิลปะ
ในการที่จะทำงานให้ดีที่สุด โดยเฉพาะสำหรับ**พุทธบริษัท**.

เดี๋ยวเราจะบวชอยู่ที่บ้าน เราจะ**บวชอยู่ที่บ้าน**
ขอให้มีการกระทำงานการด้วยปัญญา, มีชีวิตอยู่ด้วย
 ปัญญา ให้ได้ผลดีที่สุดของการที่เกิดมาเป็นมนุษย์, เป็น
 มนุษย์เกิดมาแล้ว จะต้องได้อะไรดีที่สุด ก็ให้มันได้**อย่างนั้น**
 แหละ, แล้วมันก็จะดีด้วยการกระทำด้วยปัญญา. อย่าทำ
 ด้วยกิเลสตัณหา, หวังว่าจะได้**อย่างนั้น** หวังว่าจะได้**อย่างนี้**
 แก่ตัวกู แก่ของกู, นั้นไม่ต้องไปหวังดอก. **เมื่อทำถูกต้อง**
ตามกฎของธรรมชาติแล้ว มันก็ต้อง**ออกผลมาเอง**, ไป
 หวังให้มัน**พุ่งชาน**; หรือจะเปรียบด้วยตัวอย่างง่าย ๆ อีก
 ที่หนึ่งว่า ไปซื้อลอตเตอรี่มาแล้ว **อย่ามาหวังให้มันรบกวน**
จิตใจเป็นโรคประสาท, ซื้อแล้วก็แล้วไป ถึงเวลามันออกก็
 ไปตรวจดู มันถูกหรือไม่ถูก. แต่บางคนเขาไม่ชอบ**อย่างนั้น**

เขาชอบซื้อเอามาทำให้มันบ้า ให้มันหวัง ให้มันหวัง ให้มัน
นอนหวัง นิ่งหวัง นอนหวัง แล้วในที่สุดมันจะเป็นโรค
ประสาทได้จริงเหมือนกันแหละ.

เราจงทำงานหรือมี **ชีวิตอยู่ด้วยปัญญา** อย่าประมาท
ปัญญา, พอกพูนปัญญา คือความรู้สึกรู้คิดนึกที่ถูกต้องอยู่
ตลอดเวลา : เมื่อ **จะทำงานก็มีปัญญา** ในงานที่จะทำ, เมื่อ
จะทำงาน ก็มีปัญญาในงานที่จะทำ, เมื่อ **ทำงานอยู่ก็มี**
ปัญญา ในงานที่กำลังทำ, เมื่อ **ทำงานเสร็จได้ผลงาน** ก็มี
ปัญญา อยู่ในการได้ผลงาน. อย่าให้ได้ผลงานด้วยกิเลส
ค้นหา แต่ได้ด้วยสติปัญญา : อ้อ มันอย่างนี้เองนี่, ทำ
อย่างนั้นมันก็ได้เองนี่เอง, ไม่ต้องไปหลงไหลมัวเมา ให้มัน
สูญเสียสติสัมปชัญญะ. หรือ **จะเก็บผลงาน** ไว้กินไว้ใช้
รักษาไว้ ก็ด้วยสติปัญญา, เก็บไว้ด้วยสติปัญญา อย่าให้มัน
ทรมาณใจ. เมื่อ **จะเอาผลงานมากินมาใช้** ก็ทำด้วยสติ
ปัญญา อย่าให้มันผิดพลาด, เมื่อจะ **แบ่งปันให้แกผู้อื่น**
บ้าง ทำบุญทำทาน ก็ทำด้วยสติปัญญา; แปลว่าเป็น
ฆราวาสที่มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ทั้งก่อนแต่ทำงาน กำลัง
ทำงาน ได้ผลงาน เก็บผลงาน ใช้ผลงาน กินผลงาน

แบ่งปันผลงาน อะไรก็ตามด้วยปัญญา, ไม่มีกระหืดกระหอบ ด้วยกิเลสตัณหา.

บวชอยู่ที่บ้านทำได้จริงกัมผลดีเท่าที่ควรได้.

นี่จะบวชอยู่ที่บ้าน แล้วจะเป็นพระอรหันต์อยู่ที่บ้าน; พอเป็นพระอรหันต์แล้ว มันก็เลิกหมก ไม่ต้องบวชต้องอะไรตอก เมื่อเป็นพระอรหันต์แล้วมันเลิกบวช เลิกความหมายของคำว่าบวช, บวช หรือประพฤติกิรหมจรรย์ ไม่ต้องมีแล้ว. แต่เดี๋ยวนี้ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ขอให้เป็นผู้บวชด้วยจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้นอยู่ที่บ้าน; โดยเฉพาะผู้หญิงไม่ต้องสนใจว่าผู้หญิงบวชไม่ได้. แต่เราบวชอยู่ที่บ้านได้อย่างนี้, แล้วเหมือนกัน หรืออย่างเดียวกัน หรือเท่ากัน แม้ไม่มีโอกาสไปบวชกับเขาบ้าง. เขาบวชกันเกรอหมก บวช ๙ วัน ๑๐ วัน ไม่รู้ว่าจะได้ผลอย่างไร.

แต่เอาตมาขยีนัยน์ว่าบวชอย่างที่ว่านี้เกิด, บวชอย่างที่ว่านี้เกิด มีศรัทธา วิริยะ สติ สมာธิ ปัญญา อยู่ที่บ้าน. บวชอยู่ที่บ้าน บริบูรณ์อยู่ด้วยธรรมะ ๕ ประการ ซึ่ง ทบทวน อีกที่หนึ่งก็ว่า:—

มีศรัทธา เชื่อมั่นในสิ่งที่ตนถือเอาเป็นที่พึ่ง คือ การปฏิบัติหรือคำสอนนั้น, แล้วก็ **เชื่อมั่นว่าตัวเองทำได้** เราทำได้ ไม่เหลือวิสัย เราทำได้, แล้วก็ปล่อยให้ทำไปด้วย ศรัทธา.

พร้อมกันนั้นก็ **มีวิริยะ** คือความกล้าหาญ ความ พากเพียร ความบากบั่น, สนุกสนานในการทำ พอใจใน การทำ, เป็นสุขเสียเมื่อกำลังทำ ไม่ต้องรอต่อผลงานได้มา, กำลังทำอยู่มันก็พอใจและเป็นสุข อิ่มอยู่ด้วยความสุข **ได้** ความสุขโดยไม่ต้องเสียเงิน.

ที่นี้ก็ **มีสติ** เพื่าระวังรักษาป้องกัน **ไม่ให้เกิด** ความผิดพลาดขึ้น ในความคิดความนึกหรือในการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีผัสสะทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง ลิ้น ทางกายและทางใจเอง.

มีสมาธิ คือจิตแน่วแน่ต่อพระนิพพานเป็น อารมณ์ อยู่ตลอดเวลา ตลอดเวลาทุกลมหายใจเข้าออก, มี จุติมุ่งมั่นต่อพระนิพพาน เรียกว่ามีเอกัคคตาจิตมุ่งพระ- นิพพานอยู่ตลอดเวลา, แล้วก็ทำทุกอย่างที่รักษาจิตชนิดนั้น

ไว้ ก็คือแบบสมาธิวิธีต่างๆ มันจะต่างกันอย่างไร มันก็อยู่ที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ทั้งนั้น คือมีความหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นอารมณ์ด้วยกันทั้งนั้น.

แล้วในที่สุดก็มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา, มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา คือความรู้อย่างถูกต้องชัดเจน ในสิ่งที่ต้องกระทำ หรือควรกระทำ. อย่าให้ความอยาก เช่นกิเลสตัณหาเพื่อตัวกู—ของกู เข้ามาแทรกแซง, นั้นมันจะทำให้เสียหมด. นี้เรียกว่า ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง แหละ ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ, ตัดแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่อง ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู, มันไม่มี ความทุกข์ ไม่มีปัญหาอะไร, มีจิตที่บริสุทธิ์ อยู่ด้วยปัญญา และ ความสุขสงบ; นี่คือนิวชอยู่ที่บ้าน.

ใครเห็นด้วยก็ลองดู นิวชอยู่ที่บ้าน ที่ชะง้อหา นิวชที่วัด นิวชในบ้านนี้ บางทีจะเป็นความโง่ ลำบากมากกว่าคนที่นิวชอยู่ที่บ้านก็ได้, ระวังให้ดี. ถ้ามีความ ตั้งใจจริง ระวังจริง นิวชอยู่ที่บ้าน จะได้ผลมากกว่า นิวชอยู่ที่วัดหรือในป่า ก็ยังเป็นไปได้ เพราะว่าการนิวชอยู่

ที่วัดหรือในป่า มันยังเหลวไหลอยู่ทั่วไป มันยังไม่สำเร็จ
ประโยชน์เต็มตามความหมายที่ควรจะได้เลย.

... ..

เอาละ, เป็นอันว่า วันนี้เราพูดกันด้วยเรื่องมาก่อน
ข้างจะแปลก โดยใช้ชื่อว่า **บวชอยู่ที่บ้าน** : เว้นจากสิ่งที่
ควรเว้นโดยประการทั้งปวง อยู่ที่บ้าน, แล้วก็ประพฤติ
หน้าที่ที่ควรประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างดีที่สุด อย่างเต็มกำลัง
เต็มสติปัญญาสามารถอย่างดีที่สุด ในหน้าที่ของตน ๆ, แล้ว
ก็เป็นสุขอยู่กับการทำหน้าที่, ไม่มีกิเลสตัณหาที่จะหวังผล
อย่างนั้นอย่างนั้นมาสนองกิเลส; เรื่องก็มีเท่านี้ ว่าบวชอยู่
ที่บ้าน.

ไม่ได้หมายความว่า ให้สึกไปอยู่ที่บ้านกันเสียให้หมด
แต่หมายความว่า แม้อยู่ที่บ้านก็อย่าน้อยใจ อย่าเสียใจ, แม้
อยู่ที่บ้านก็สามารถที่จะทำได้ดีที่สุด ที่บ้านนั่นเอง เพราะ
คนที่อยู่ที่บ้านมันยังมีมากกว่าคนที่อยู่ที่วัด คนเหล่านั้นไม่
ควรจะเสียประโยชน์อะไร ควรจะได้ประโยชน์ทุกอย่างทุก
ประการ เท่าที่พุทธบริษัทในพระพุทธศาสนาจะพึงได้.

ขอให้ผู้ที่อยู่บ้าน หรือยังอยู่ที่บ้านนั้น จัดแจงปรับปรุงให้ชีวิตการเป็นอยู่ของตนนั้น อนุโลมเข้ากับ การบวช โดยสมათานสิกขาบท คือศรัทธา วิริยะ สติ สมာธิ บัญญา, ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ บัญญา, ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ บัญญา ธรรม ๕ ประการนี้ แทรกอยู่ในการปฏิบัติ ธรรม ตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นสุดท้าย. ถ้าปฏิบัติกรรมฐาน อยู่อย่างเคร่งครัดในป่า ในวัดในดงก็ตาม เขาก็ระวัง ให้ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ บัญญา ในการปฏิบัตินั้นเป็น ไปอย่างเต็มที่, แล้วผลก็แน่นอน สำเร็จตามความปรารถนา.

การบรรยายในวันนั้นก็สมควรแก่เวลา แม้จะว่ามัน เป็นเรื่องที่แปลกออกไป ก็ควรจะได้พิจารณาดู จะได้ใช้เวลา ที่บ้านให้เป็นประโยชน์มากที่สุด; แม้จะต้องยังอยู่ที่บ้าน ก็ไม่เสียเปรียบเสียหาย ไม่เสียเปรียบแก่ผู้ที่จะห้บ้านออกไป ได้โดยนำอัจจรรย์. พยายามๆ ว่า ถ้าทำได้นะ, ถ้าทำได้ ชาวบวชอยู่ที่บ้าน นำอัจจรรย์กว่าบวชอยู่ที่วัด.

ขอยุติการบรรยายนี้ ด้วยความสมควรแก่เวลา เป็น โอกาสให้พระพุทธเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรม ในรูป คณสาขายาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลาย ให้เข้มแข็ง ในการประพฤติปฏิบัติธรรมะ สืบต่อไปในบัดนี้.

เป็นพระป่า.

เป็นพระป่า สงบกว่า เป็นพระเมือง
ไม่มีเรื่อง แบกพรรค แบกศักดิ์ศรี
ไม่ต้องสวม หน้ากาก ผู้มากดี
มันเกิดฟรี ขึ้นมาเอง เก่งในตัว.

จะนั่งนอน ยืนเดิน ไม่เขินขัด
ไม่มีใคร คอยวัด วัดชี้วัด
ไม่มีเรื่อง ยั่วเย้า ให้เหมายั่ว
จึงเย็นตัว เย็นใจ ไม่ขึ้นลง.

เป็นพระเถื่อน.

เป็นพระเถื่อน เหมือนนก วิหคหงษ์
ย่อมบินตรง ไปได้ ทิศไหนๆ
เป็นอิสระ อยากจะผละ สักคมใด
ก็ผละได้ ทันใจ ไม่อึดแอ.

เอ็นดูฉัน ขอให้ฉัน เป็นพระเถื่อน
มีหุ้ไม่ เป็นเพื่อน ทุกกระแส
มดแมลง แสดงธรรม อยู่จำแจ
ไพเราะแท้ ไม่มีเบื้อ เหลือกกล่าวเอย.

พุทธทาส อินทนนท์